

KAZINCZY ÉS IRODALMI NYELVÜNK*

SZATHMÁRI ISTVÁN

1. Petőfi úgy nyilatkozott Kazinczy Ferencről, arról a férfúró, akiről a miskolci értelmiségiek klubjukat elnevezték, hogy

„...fél századig
Tartá vállán, mint Atlas az eget,
A nemzetiségnek ügyét.”

És maga Kazinczy — élete alkonyán, 1826-ban — így „értékelte” saját munkásságát: „Mit nyere általam a' Nyelv, mint nemesedett általam az Izlés, ezt kérdi korunk, ezt kérdi egykor a' maradék, ezt kérdem minden gondosabban leírt sorom mellett magam, elsiketülve az idegen javallás és feddés eránt; mert legsanyarúbb bírám magamnak magam valék. Azonban örömem vagyón látni, hogy már sem ott állunk, a' hol egykor, sőt hogy naponként emelkedünk, hogy a' Nemzetre társaim közt én is hatottam. Mi csak kezdénk a' menést, 's életünk az írás' lelket-ölő munkájában folyt-le. De az igazságos maradék mindenkinek megszabja érdemlett bérét, 's a' mit hagyok, úgy hiszem azt! hevíteni fog szíveket, mikor már nem leszek is. Közel az idő, hogy Istenfiak lépnek a' pályára, 's ragyogtatni fogják a Magyar Nevet, a' mi nekünk nem jutott és nem juthatott. De miénk a' dicsőség, hogy el van készítve útjuk. Nem futnának ők, ha mi nem irtánk vala, 's javokra lesznek tévedésink is, mert ezeken fogják láthatni, mit kell kerülniek.” (Élet és Literatura 1826. IV, 259—60; idézi Ruzsicszky Éva: IskNym. 116—7).

És ha most, csaknem százötven év távolából mi, a „maradék” nyugodt lélekkel és egyben jogos büszkeséggel megállapíthatjuk, hogy Kazinczy Ferenc nemcsak hatott társai közt a nemzetre, hanem az elsők között is első volt — hisz „végigvezényelte” és győzelemre vitte a nyelvújítási harcot, továbbá Széphalmot, az általa elkeresztelt kis zempléni falut az ország kulturális központjává tette —; és ha rámutathatunk arra, hogy amit ránk hagyott, nemcsak hevíti mindazok szívét, akiknek kedves az anyanyelvük, hanem hogy ebben a tekintetben ma is példaképünk, — akkor azt kell mondanom, jól választottak a miskolciak, amikor Kazinczy Ferenc nyomdokain akarnak járni.

És mindjárt tegyük hozzá: ebben a városban mindezt még két más tény is indokoltá teszi. Egyrészt az, hogy 1784-ben itt, Miskolcon lesz tagja Kazinczy annak a titkos társaságnak, amelyről később egy Aranka Györgyhöz szóló levelében ezt írja: „Az ő célok ... evertere superstitionem, opprimere Tyrannismum, benefacere. — Nem az-é az élet legédesebb boldogsága?”, és végeredményben ez vezeti el Hajnóczy-

* Elhangzott a névadóról való megemlékezéséknél a miskolci Kazinczy Klubban 1968. október 5-én.

hoz s Mártinovicshoz is. Másrészt az is magyarázza a névválasztást, hogy Kazinczy hamvai ebben a megyében: Borsod—Abaúj—Zemplénben nyugosznak, az annyira szerett széphalmi kert öreg fái alatt, a klasszikus szépségű fásor végében...

Örök igazság, hogy nem érthetjük meg a mát, nem építhetjük a holnapot a tegnapnak, a múltnak, történelmünk nagyjainak — s ez utóbbiak tetteinek — (természetesen kritikus) ismerete és becslése nélkül. Talán nem túlzok, ha azt mondom: nem utolsósorban mindig ez ad biztonságot, erőt, önérzetet a jelen és a jövő küzdelmeihez. E gondolatok jegyében idézzük fel hát most mi is egy kis időre a széphalmi mester nemes alakját.

2. Kazinczy Ferenc nagyon sokoldalú egyéniség volt. Szinte egyedül áll művelődéstörténetünkben mint irodalomszervező. Hogy mit tett a magyar irodalmi élet fellendítéséért, arról legjobban tanúskodik páratlan kiterjedtségű levelezése, amelynek anyagából eddig 23 vaskos kötet látott napvilágot. Kapcsolatot tartott ő nemcsak a legnagyobbakkal — barátai, támogatói voltak: Kis János, Virág Benedek, Dayka Gábor, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Fáy András stb. —, hanem ha bárhol az országban valaki megírta (vagy éppen „elkövette”) első vagy második, tizedik versét, és hozzá fordult bírálattért, tanácsért, akkor Kazinczy, a literátor időt, fáradságot, pénzt (egész vagyona ráment a levelezésre!) nem kímélve, részletes és tárgyilagos elemzéssel, tanácsokkal stb. válaszolt. (Ugyanezt tette, ha valaki az általa újonnan létrehozott szót mutatta be a legfőbb bírálónak.) Nem csoda hát, ha e levelezés legfontosabb kordokumentumunk, hisz ott lüktet benne a XVIII. század végének és a XIX. század első három évtizedének magyar kulturális élete minden problémájával, minden máig ható eredményével...

Kazinczy maradandót alkotott mint műfordító, mint prózaíró és költő is. Gessner, Lessing, Herder csakúgy megszólal a tollán magyarul, mint Goethe, Metastasio vagy Molière. De nagy mestere a satirikus versnek, az episztolának, meghonosítja elsőként a szonett formát, prózája — például a Pályám emlékezete, a Fogságom naplója — amellet, hogy a leveleihez hasonlóan sok mindent bemutat a korból, ma is érdekes és szép olvasmány. Stb.

3. Most mégsem az irodalomszervezőről s nem a költőről, íróról szeretnék szólni, hanem arról, hogyan alakult ki irodalmi nyelvünk, s mi az érdeme ebben a hosszú folyamatban Kazinczynak és az általa irányított és győzelemre vitt nyelvújításnak, közben természetesen utalva a nyelvművelő és a stilisztika útját egyengető Kazinczyra is.

Hogy a nyelvújításnak és benne Kazinczynak a szerepét megérthessük, lássuk, mi is az az irodalmi nyelv. Röviden így határozhatnók meg: az igényesebb írásbeliségben, elsősorban a szépirodalomban kicsiszolódott, a társadalom minden tagja számára legalábbis potenciálisan közös és egységes, eszményi és normatív írott nyelvi típus.

Hogyan is jön létre ez a nyelvi változat? Úgy, hogy az egyes népekben fejlődésük során a megfelelő gazdasági, társadalmi, politikai, művelődésbeli stb. tényezők hatására feltámad az igény egy olyan egységes(ebb) nyelvi típus kialakítására, amely az addig kisebb-nagyobb mértékben eltérő nyelvi változatban beszélők és írók különböző társas (elsősorban írásbeli) érintkezését megkönnyíti, — legalábbis perspektivikusan — a szépirodalom fellendülését lehetővé teszi, és az egy nyelvet beszélők összetartozásának tudatát erősíti. Talán mondanom sem kell, hogy mindez szorosan összefügg a népek nemzetté válásával.

Még két dolgot kell látnunk világosan. Egyrészt azt, hogy a nyelvi egységesülés

és normalizálódás egy kis magból kiinduló folyamat, amelynek során előbb az úgynevezett formai (tehát a helyesírási, hangtani és alaktani), majd — jóval később — az úgynevezett tartalmi (vagyis a szókészleti, frazeológiai, mondattani és stilisztikai) jelenségek egyes változatai kiválasztódnak, a norma rangjára emelkednek, és lassanként e normaelemek egységes rendszerré kristályosodnak ki. — Másrészt arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a társadalom nemcsak igényt támaszt az irodalmi nyelv létrehozására, hanem az egyre növekvő számú normáknak, illetőleg az egész normarendszernek az elterjedését is maga a társadalom biztosítja.

Ami most már a mi irodalmi nyelvünk kialakulását illeti, — nagyon röviden summázva — a következőket állapíthatjuk meg. Bár a nyelvi egységesülés nyomaival — elsősorban a helyesírás és a hangtan területén — a XVI. század előtt is találkozunk, az irodalmi nyelvvel egységesülés és normalizálódás intenzívebben e század második negyedében indult meg éppen a korviszonyok, a korabeli gazdasági, társadalmi, politikai és művelődésbeli tényezők (az ország három részre szakadása, a magyarországi humanizmus, a reformáció, a könyvnyomtatás, a literátusréteg létrejötte, a település- és népiségtörténeti változások, az önálló és felvirágzó Erdély stb.) hatására. XVI—XVII. századi nyelvtanaink — mint a nyelvi normarendszer kialakításának és elterjesztésének igen fontos eszközei — azt mutatják, hogy a korszak végére kialakult nyelvi (hang- és alaktani, valamint helyesírási) kép — amelynek alapja minden bizonytalanság nélkül az északkeleti területeken beszélt nyelvjárás volt, s amelynek létrehozásában alapvető szerepet játszhattak az északkeleti és keleti részek református iskolái — legfőbb vonásaiban megegyezik a mai irodalmi és köznyelvével. Vagyis helyesírásunk két alapvető kérdése: a hangjelölés fonematikus jellege (hogy tudniillik ugyanazt a hangot mindig ugyanazzal a jellel vagy jelkapcsolattal jelöli és megfordítva), valamint a kiejtés szerinti és a szóelemző elv egyensúlya lényegében megoldódott. — A hangtan területén: az írott nyelvből kiszorult az *i*-zés (*é*-vel szemben), az *ü*-zés (*ö*-vel szemben), az *ü*-zés (*i*-vel szemben) stb.; gyenge fokúvá vagy a maihoz hasonlóvá vált az *ö*-zés (*ē* [e]-vel szemben); a *volt*, *zöld*-féle szavakban az *l* megmaradása normává szilárdult; stb. Úgyszólván csak egy ponton találunk a mai hangállapottól való lényegesebb eltérést: az alanyesetben *ny*-re végződő szavak a csonka töben az *ny*-t *n*-re változtatják (*asszony*, de *asszont*). — Az alaktan területén szintén igen sok esetben a mai változat emelkedett a norma rangjára. Ragok: *házval* ~ *házzal*; *-ban*, *-ben* ~ *-ba*, *-be* (hol?), *-n* ~ *-nn* (loc.); *-tól*, *-től*, *-ből*, *-ből*, *-ről*, *-ről* ~ *-tul*, *-tül*, *-bul*, *-bül*, *-rul*, *-rül*; *-ul*, *-ül* ~ *-ol*, *-öl*; *-unk*, *-ünk* ~ *-onk*, *-önk* (birtokos és igei személyrag); stb. Képzők: *-ít* ~ *-ét*; *-ú*, *-ű* ~ *-ó*, *-ő*; stb. Több jelenség még ingadozó maradt, de már megindult vagy éppen jelentős utat tett meg a ma felé: *kezeit* ~ *kezeit*; *barátim* ~ *barátaim*; *édeseb* ~ *édesebb*; *olvastak* ~ *olvastanak*; *olvassánk* ~ *olvassók*; *vagyon* ~ *van*; *leszen* ~ *lesz*; stb. Mindössze három esetben találunk a maival ellentétes vagy nem egészen egyező normát: a többes 3. személyű birtokos személyragban (*házok*, *kertjek*, *földjök*); abban, hogy csak az *engemet*, *házamat* tárgyeset ismeretes, és abban, hogy az *-s*, *-sz*, *-z* végű iktelen igék *is*-*sz* ragot kapnak a kijelentő mód jelen idő egyes szám 2. személyében (*keressz*). (Az e pontban elmondottakat részletesebben l.: BÁRCZI GÉZA, A magyar nyelv életrajza. Bp., 1963. passim; a XVI—XVII. századra vonatkozólag: SZATHMÁRI ISTVÁN, Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk. Bp., 1968. passim; a XVIII. század utolsó harmadát illetően: BENKŐ LORÁND, A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában. Bp., 1960. passim.)

4. Tehát irodalmi nyelvünk a Kazinczy korára kialakult, de — mint láttuk — csak formai, azaz helyesírási, hangtani és alaktani tekintetben. A tartalmi — közelebb-

ról: szókészleti, frazeológiai, mondattani és stilisztikai — jelenségeknek azonban nemcsak hogy a kialakult egységéről és normarendszeréről nem beszélhetünk (ezen a téren legfeljebb kezdeti lépések történtek!), hanem egyenesen meg kell állapítanunk: szó- és kifejezőkészségünk rendkívül szegényes volt, hiányoztak nyelvünkéből a nagy számban keletkezett új fogalmakat kifejező szavak s a színes, változatos és hatásos stílust biztosító nyelvi-stiláris eszközök.

Mindehhez tegyük hozzá, hogy az elmondottak ellenére irodalmi nyelvünknek még a teljes formai kialakulásáról sem lehet szó. Ugyanis a felvázolt hangtani, alaktani, továbbá helyesírási normarendszer nem terjedt el, csupán igen szűk körben volt ismeretes és használatos.

Nos, Kazinczy mindkét jelenséget — de különösképpen a magyar szókincs elmaradottságát — nagyon hamar felismerte, és mindenekelőtt a nyelvújításnak nevezett nagyrányú mozgalom segítségével nyelvünket ebben a vonatkozásban (főként a szókincset illetően) is odaemelte a többi európai nyelv mellé.

Kazinczynak a nyelvünk felemeléséért folytatott küzdelme valójában része annak a lelkes harcnak, amelyet a felvilágosodás győzelméért, a minden téren való haladásért vívott már a nyolcvanas évek közepétől. Ezt írja Aranka Györgynek egyik levelében: „Én megmakacsítottam magamat kicsikarni a superstitio kezéből a véres tört és irtóztató képeről lekapni az álorcát, Voltaire, Rousseau, Helvetius, a Sanssouci-ban lakott filozófus s a kőművéség adnak paist balomba, jobbomba kardot, lábaimra szárnyakat... Valakinek fel kelle támadni, mert már többé szenvedni nem lehet, amit csinálnak.” Ennek a harcnak a jegyében indít folyóiratot, sőt folyóiratokat. Ezért fordít rendületlenül. Ennek érdekében hozza össze az írókat, költőket. Ezért köt barátságot Hajnóczyval, Szentmarjayval, s ezért terjeszti a forradalmi kátét.

A reakció azonban őrá is lecsap: 1794 végén bebörtönzik, és évekig sinylődik Spielberg, Kufstein, Munkács várának kazamatáiban. De ez sem tudja megtörni. Ha más nincs, rozsdadólatot készít, vagy vérét használja tintaként. Olvas, fordít, ír, és — mindenekelőtt — tovább tervez.

Kiszabadulása után két évvel, 1803-ban így fogalmazza meg a közvetlen feladatot: „Mesterségek dolgában csak úgy fogunk elébb haladhatni, ha azon igyekezet helyett, hogy szép originálokat készítsünk, a nálunknál szerencsésb nemzetek remekjeit tésszük magunkévá”. Tehát — egyelőre — fordítani a klasszikusakat! Ehhez azonban — s még inkább az „originálok” alkotásához, illetőleg ahhoz, hogy az élet minden területén felzárkózzunk a „szerencsésb nemzetekhez” — új szavakra, új kifejezésekre és az-ezeket is magukba foglaló új stílusra, új ízlésre van szükség. Megindul tehát Kazinczy vezényletével az a népünk és nyelvünk történetében egyedül álló, több évtizedes mozgalom, amely gyakran heves vitáival, sőt harcaival „megmozgatta” az egész országot: s a fővárost, a vidéki centrumokat, de még a kisebb városokat is, illetőleg az írókat, költőket, tudósokat, tanárokat, tanítókat, egyszerű embereket egyaránt. Ennek a mozgalomnak az eredménye nemcsak az a csaknem tízezer szó és kifejezés (a nyelvújítók ennek a többszörösét hozták létre, de — érthető módon — sok újítás nem tudott gyökeret verni!), amely ma is szerves és nélkülözhetetlen része nyelvünknek, hanem az is, hogy — hála a reformkori társadalmi, politikai megmozdulásnak, továbbá Vörösmarty, Petőfi, Arany, Jókai stb. felléptének és általában a korabeli szépirodalomnak — irodalmi nyelvünkön belül a szó- és kifejezőkészség (a gazdagodás mellett) színesebb, változatosabb lett, és egyre inkább elterjedt, a már kirkristályosodott formái (hang- és alaktani)-normákkal együtt. A mi nyelvújításunk egyébként jelentős azért is, mert messze túlnyomórészt belső erejéből, saját eszközei-

nek és lehetőségeinek a felhasználásával oldotta meg feladatát, s mindez nem kismértékben hozzájárult ahhoz, hogy népünk megőrizze nemzeti függetlenségét, és végleg felzárkózzék a haladottabb nemzetekhez.

Kazinczy és a nyelvújítók minden eszközt, mindenféle eljárásmodot megragadnak, hogy nyelvünk szó- és kifejezőképességét gyarapítsák. Nincs terünk ezúttal arra, hogy egyrészt ezeket a módszereket, másrészt a neológusok és ortológusok csatározásait, illetőleg Kazinczy elveinek, gyakorlatának az alkalmazását történetileg bemutassuk. Csupán néhány példával illusztrálva sorolom fel a nyelvújítás legfontosabb módszereit — inkább az érdekesség kedvéért és annak igazolására, hogy e szavak mennyire nélkülözhetetlen és természetes elemei mai nyelvünknek.

Mindenekelőtt felújították a nyelvújítók a nyelvből már kiavult szavakat (pl. *év, hon, verseny*), sőt régi személyneveket (pl. *Árpád, Akos, Zoltán*). — Nagyon szerencsésnek és termékenynek (sőt — mutatis mutandis — ma is követendőnek!) bizonyult az az eljárásuk, hogy nagyszámú tájszót honosítottak meg az irodalmi és köznyelvben (pl. *barangol, burgonya, hullám, küllő, poggyász*; új jelentéssel: *páholy* eredetileg 'szénatartó rekesz', *ipar* eredetileg 'serény'). — Az előbbihez hasonlóan igen hasznos eszköznek mondható a szóképzés (rövid, világos jelentésű és még tovább képezhető szót eredményez!), nem csoda hát, ha a legtöbb nyelvújítási szó éppen képzés útján jött létre (felhasználták az élő képzőket: pl. *fogyaszt, borong, alakít, fiúsít, véleményez; fogalom, cipész, illetmény, növény, fűzet, féltékeny*; — felújítottak elhalt képzőket: pl. *-ár, -ér: hordár; -g: összeg; -ány, -ény: nyitány; -am, -em: ütem; -tyú, -tyű: dugattyú*; — új képzőket „alkottak” úgy, hogy több szóban meglevő szóvéget elvontak, és képzőként alkalmaztak: pl. *-da, -de: nyomda, bölcsőde*; — továbbképeztek határozószókat, ragos igéket: pl. *újráz, éljenez*; — itt jegyzem meg, hogy nem volt sikeres ragos főneveknek a továbbképzése, nem is maradt meg csak néhány: *kézbésít, szembesít; természetbeni*). — A szóképzés mellett a legtöbb nyelvújítási szó összetétel és úgynevezett elvonás útján jött létre (a korábbiak analógiájára alkotott összetételek: pl. *főnév, rendőr, hőmérő*; szokatlan, gyakran idegenszerű összetételek: *szívbeteg, adómentes; jármű, fekhely; gyümölcskosár*; megcsonkított szavak összevonása: pl. *csőr = cs + orr; higany = híg + anyag*; — elvonnással, vagyis önkényes lerövidítéssel keletkezett szavak: pl. *ábra < szláv obraz, dics < dicsér, cég < cégér, lob < lobban, lobog*). — Nemegyszer le is fordították a nyelvújítók az idegen — elsősorban német — szavakat, kifejezéseket (ilyen, úgynevezett tükörszavak, tükörkifejezések: pl. *álláspont: Standpunkt, ellenszenv: antipathia*; nevek: pl. *Szilárd: Konstantin, Győző: Viktor*), és — még ritkábban s még kevésbé természetes módon — idegen szavakat magyaros formájúvá alakítottak (pl. *pillér < francia pilier*; továbbá földrajzi neveket: pl. *Lipcse: Leipzig*; érthető módon az ez utóbbi típusba soroltak nemigen maradtak meg: pl. *alagya: elégia, Kappanhágó: Koppenhága*). (A nyelvújítás történetére, módszereire és Kazinczy szerepére l. részletesebben: TOLNAI VILMOS, A nyelvújítás. A nyelvújítás elmélete és története. Bp., 1929.; BÁRCZI i. m. 290—310; SZAUDER JÓZSEF: A magyar irodalom története. Bp., 1965. III, 189—92, 268—81).

Kazinczy szeme előtt — már utaltunk is rá röviden — több lebegett, mint bizonyos (akár nagy-) számú szó és kifejezés létrehozása. Ő többet akart: nyelvünk egészének, a különböző közlésterületeken — ezek között is elsősorban a szépirodalomban — jelentkező stílusnak a megújítását, árnyalttá, színessé, változatossá, gazdaggá tételét. Ennek megfelelően dolgozta ki, alakította-módosította elveit (erre nézve l. RUZSICZKY ÉVA: IskNym. 111—4), és tartotta kezében e hatalmas mozgalom irányí-

tását. De azért ő maga is munkálkodott új lexikai elemek alkotásán. Felújított például régi szavakat: *alak, szobor, vándor* stb. Tájszavakat tett köznyelvivé: *pongyola, repkény* stb. Hozott létre szavakat képzés útján: *féltékeny, kedvenc* stb., továbbá összevonással: *könnyelmű, lég* stb. és rövidítéssel: *csin, árny* stb. Sőt az egyik pályázat felhívására alkotta meg a *lapin spiritus* és *universitas* ma is használatos megfelelőjét: *szellem, egyetem*.

5. Lássuk még röviden, hogyan állt ki Kazinczy az irodalmi nyelvnek addig kialakult hangtani, alaktani stb. normarendszere mellett, és hogyan küzdött nyelv- és stílusújító törekvései közben ezek elterjedéséért is. Kazinczy — mindenekelőtt — világosan látta az irodalmi nyelv jelentőségét, azt, hogy az íróknak nem valamely tájnyelven kell művét megalkotnia, hanem az irodalmi nyelven (ő ezt — németül — nevezi meg: *Schriftsprache*). „...az én törvényem az — jegyzi meg egy 1811-i levelében —, hogy a’ ki magyarul ír, annak a magyar *Schriftsprache*-ban és nem valamelyik provinciáéban kell írni” (Levelezése VIII, 456). Az egyes vidékek nyelvét illetően nem tett kivételt. A Debrecen környéki nyelvjárást csakúgy visszautasította e tekintetben, mint a dunántúlit, a Szeged vidéki *ő*-zésnek az irodalmi norma rangjára való emelése ellen — amikor ezt Dugonics András néhány regényében megkísérelte (I. BENKŐ LORÁND, *Felv. Ir. passim*) — csakúgy tiltakozott, mint ahogy szigorúan megbírálta Baróti Szabó Dávid Vergilius-fordítását is, mivel sok székely nyelvjárási elemet talált benne. Berzsenyi például egy alkalommal a következőt kérdezte tőle: „Nem lett volna e jobb az én principiumom szerint a’ nyelvmívelésben a’ dunait is használni, és az által sok kétértelmű tiszai szavakat megkülönböztetni illyformán: *méhe* apis, *méh* uter, *legel* a’ marha, *legeltet* a’ pásztor, *felettem* devoravi, *fölköttem* supra me, *feles—föls*, *Szén—szín* color. *Szél—szil* latus. *Vélem* mecum, *vilem* opinor. *Ég* coelum, *íg* ardet, *fél* medius, *fil* timet, *vétek* jacio, *vitek* vitium. A’ tiszai sok E’ nem kevés kétértelmű szavakat okozott, és egyéb eránt nyelvünk hibáját nagyobbította, mert a’ sok E’-ket szaporította.” (Kazinczy levelezése VIII, 326.) Kazinczy — természetesen — határozott „nem”-mel válaszolt. (Ez irányú felfogását részletesebben l.: BENKŐ I. m. *passim* és RUZSICZKY ÉVA, *Irodalmi nyelvi szókincsünk a nyelvújítás korában*. Bp., 1963. 49—50; a két levélrészlet is ő idézi.)

Ilyenformán megérthetjük, hogy Kazinczy a szépirodalomban tiltakozott minden olyan — rendszerint valamely tájnyelvből való — hangtani, alaktani stb. változat ellen, amely nem felelt meg az irodalmi nyelv akkorra már megszilárdult normájának. (Egyébként BENKŐ LORÁND ezt írja idézett monográfiájában: „Már a fiatal Kazinczy úgy jelenik meg előttünk, mint a norma kiváló ismerője. Első nagyobb, kéziratot munkájában [Gesznér’ idylliumi. 1785.] már egyetlen hibát sem követ el a „kritikus” jelenségek sorában... A kilencvenes évekből származó kézírataiban [Lanaszsa. 1793.; Stella. 1794.] olyan pontos, egyöntetű és normatív írásbeliség tárul elénk, amelyet a korszaknak csak nagyon kevés írójánál találhatunk meg, különösen a kéziratok területén.” I. h. 460.) Elvetette az *i-ző* szavakat és ragozott formákat; a *-tól*, *-től*, *-ból*, *-ből*, *-ról*, *-ről* ragsornak a zártabb (*-túl*, *-tül*, *-búl*, *-bül*, *-rúl*, *-rül*) változatát. Helytelenítette az *-ít* képző *-itt* formáját. Nem fogadta el a keleti, különösen az erdélyi nyelvjárásokban használatos megnyúlt magánhangzós formákat, úgyszintén a dunántúli megrövidült *i*, *u*, *ü*-t tartalmazó szavakat. Elvetette a *-ba*, *-be* ragnak hol kérdésre való, ugyancsak nyelvjárási használatát. Stb. (L. RUZSICZKY ÉVA: *IskNym*. 115—6. Kazinczynek a nyelvhelyességi kérdésekben elfoglalt álláspontjára és stilisztikai nézeteire vonatkozólag l. RUZSICZKY idézett munkáját és tanulmányát, továbbá: III. NyKongr. 278—81; *IrNyelvDolg*. 131—69.)

6. Azzal zárom ezt a rövid megemlékezést, hogy szeressük nyelvünket úgy, mint ahogy Kazinczy szerette, és legyünk olyan harcosai az új, a haladó, az igaz ügynek, mint amilyen ő volt.

KAZINCZY UND DIE UNGARISCHE SCHRIFTSPRACHE

VON

ISTVÁN SZATHMÁRI

Der Aufsatz enthält den Wortlaut eines Gedenkvortrags des Verfassers über F. Kazinczy und kehrt nachdrücklich hervor, warum man heute noch verpflichtet sei, sich Kazinczy bzw. seinem Wirken zuzuwenden. Indem er die Rolle Kazinczys in der Spracherneuerung klarlegt, behandelt der Verfasser die Entfaltung der ungarischen Schriftsprache im 16—17. Jh. Er unterstreicht vor allem, daß die schriftsprachliche Norm im Hinblick auf Phonetik, Morphologie und Orthographie — d.h. in formeller Hinsicht — zu Beginn des 18. Jhs zwar herausgebildet, immerhin noch nicht verbreitet und — in erster Linie — noch ziemlich rückständig war in bezug auf den Wortschatz und die Phrasologie bzw. auf die Möglichkeiten des Stils. Besonders diesem letzten Punkt hat die von Kazinczy geführte Sprachreform Abhilfe geschaffen, obwohl sie gleichzeitig auch der Festigung bzw. Verbreitung des Normsystems zugute kam. Im Abschluß seiner Ausführungen zählt der Verfasser die wichtigsten methodischen Verfahren der Sprachreform bzw. die von Kazinczy und umreißt die Rolle Kazinczys in der Geschichte der Stilistik und der Sprachpflege in Ungarn.